

УДК 78. 03

DOI: [https://doi.org/10.32461/2226-](https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.177789)

3209.2.2019.177789

Татарнікова Анжеліка Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри хорового диригування
Одеської національної музичної академії
ім. А. В. Нежданової
ORCID 0000-0002-6310-827
angelikatatarnikova75@gmail.com

ПАРАДИГМА ХРИСТІАНСЬКОГО СЛАСОСЛІВ'Я У ТВОРЧОСТІ Г. Ф. ГЕНДЕЛЯ

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя в руслі християнської славословної традиції. **Методологія роботи** спирається на інтонаційну концепцію музики в ракурсі інтонаційно-стилістичного, етимологічного аналізу, спадкоємного від Б. Асаф'єва та його послідовників, а також на міждисциплінарний та історико-культурологічний підходи. Останні дозволяють виявити духовно-смыслову та стильову специфіку «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя в контексті не тільки індивідуального авторського стилю, але й еволюційних шляхів духовного хорового мистецтва Європи. **Наукова новизна** роботи визначена тим, що в ній вперше узагальнена поетика «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя у руслі християнської славословної традиції. **Висновки.** Хорова творчість Г. Ф. Генделя пов'язана з Англією, її політичною, культурно-історичною та хоровою традицією. Одним із «знаків» даного зв'язку можна вважати його п'ять композицій на тексти Te Deum (в англійській версії). Два найбільш масштабних генделевських Te Deum – Утрехтський (1713) та Деттингенський (1743) – присвячені завершенню війни за іспанський спадок і перемозі англійських та союзних австрійських військ над французами під Деттингеном. «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя народжений на перетині, з одного боку, арсеналу музичної риторики, пов'язаної з образами слави, хвалення (квартовість, трубні гласи, семантика ре мажору тощо), з іншого – апелювання до фактурно-інтонаційних формул духовно-співачкої славословної практики, що генетично сходять до традиції раннього Середньовіччя, зокрема, до амвросіанського співу (антифон, респонсорій, мелізматичний юбілейний спів тощо).

Ключові слова: хорова творчість Г. Ф. Генделя; «Te Deum "Dettingen"»; англійська хорова музика; християнське славослів'я.

Татарнікова Анжеліка Анатоліївна, кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры хорового дирижирования Одесской национальной музыкальной академии им. А. В. Неждановой

Парадигма християнського славослов'я в творчестві Г. Ф. Генделя

Цель работы – выявление поэтико-интонационной уникальности «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя в русле христианской славословной традиции. **Методология работы** опирается на интонационную концепцию музыки в ракурсе интонационно-стилистического, этимологического анализа, преемственного от Б. Асафьева и его последователей, а также на междисциплинарный и историко-культурологический подходы. Последние позволяют выявить духовно-смысловую и стилевую специфику «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя в контексте не только индивидуального авторского стиля, но и эволюционных путей духовного хорового искусства Европы. **Научная новизна** работы определена тем, что в ней впервые обобщена поэтика «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя в русле христианской славословной традиции. **Выводы.** Хоровое творчество Г. Ф. Генделя связано с Англией, ее политической, культурно-исторической и хоровой традицией. Одним из «знаков» данной связи можно считать его пять композиций на тексты Te Deum (в английской версии). Два самых крупных генделевских Te Deum – Утрехтский (1713) и Деттингенский (1743) – посвящены завершению войны за испанское наследство и победе английских и союзных австрийских войск над французами под Деттингеном. «Te Deum "Dettingen"» Г. Ф. Генделя рожден на пересечении, с одной стороны, арсенала музыкальной риторики, сопряженной с образами славы, хваления (квартовость, трубные гласы, семантика ре мажора и т. д.), с другой – апеллирования к фактурно-интонационным формулам духовно-певческой славословной практики, генетически восходящей к традиции раннего Средневековья, в частности, к амвросианскому пению (антифон, респонсорий, мелізматическое юбилейное пение и т. д.).

Ключевые слова: хоровое творчество Г. Ф. Генделя; «Te Deum "Dettingen"»; английская хоровая музыка; христианское славословие.

Tatarnikova Anzhelika, candidate of pedagogical sciences, teacher of the choral conducting department of the Odessa National Musical Academy. A.V. Nezhdanova

The paradigm of Christian praise in the works of G. F. Handel

The purpose of the article is the identification of the poetic-intonational uniqueness of «Te Deum "Dettingen"» by G. F. Handel in line with the christian worship tradition. **The methodology** is based on the intonational concept of music from the perspective of intonational-stylistic, etymological analysis inherited from B. Asafiev and his followers, as well as on interdisciplinary and historical-cultural approaches. The latter allow revealing the spiritual-semantic and stylistic specifics of «Te Deum "Dettingen"» by G. F. Handel in the context of not only the individual author's style, but also the evolutionary paths of the spiritual choral art of Europe. **The scientific novelty** of the work is determined by the fact that it first summarized the poetics of «Te Deum "Dettingen"» by G. F. Handel in the spirit of the christian worship tradition. **Conclusions.** Choral art G. F. Handel is associated with England, its political, cultural, historical and choral tradition. One of the «signs» of this connection can be considered his five compositions on the texts of Te Deum (in the english version). The two largest Handel Te Deum – Utrecht (1713) and Dettingen (1743) – are dedicated to ending the war of the spanish inheritance and the victory of the british and allied austrian troops over the french near Dettingen. «Te Deum "Dettingen"» by G. F. Handel was born at the intersection of, on the one hand, the arsenal of musical rhetoric, coupled with images of glory, praise (quarterliness, trumpet sounds, d major, etc.), on the other – appealing to the invoice-intonation formulas of spiritual and singing praise of praise, genetically going back to the tradition of the early middle ages, in particular, to ambrosian singing (antiphon, responsory, melismatic anniversary singing, etc.).

Key words: choral art G. F. Handel; «Te Deum "Dettingen"»; english choral music; christian praise.

Актуальність теми дослідження. Однією з найдавніших функцій музики, пов'язаних з її духовною місією, є славослів'я, хвала Богу, вбрані в жанрову форму гімну, гімносіву. Останні є суттєвими саме в християнській духовно-літургійній та культурно-історичній традиції у всій різноманітності її конфесійних проявів. Хвала-гімн Творцю як найважливіший смислоутворюючий вектор духовного буття людини є

символічно співвідносним з найдавнішими культовими музичними жанрами славослів'я, а також з *Te Deum*, що увійшов в різноманітних формах як у православну богослужбову традицію, так і в християнську обрядовість західноєвропейського світу. Названий жанр, широко представлений у творчості авторів різних епох, репрезентує духовно-інтонаційний «звукосвіт» християнської культури Європи і, зокрема, в спадщині Г. Ф. Генделя, «*Te Deum "Dettingen"*» якого широко затребуваний в сучасній виконавській практиці.

Аналіз досліджень і публікацій минулого та останніх десятиліть виявляє зростаючий інтерес в музикознавстві та культурознавстві до хорової спадщини Г. Ф. Генделя, що є очевидним у наукових розвідках Р. Роллана [14], Т. Ліванової [10], Л. Кирилліної [6], Г. Консона [9], Є. Рубахи [15] та ін., присвячених творчій діяльності Г. Ф. Генделя. Однак більшість з них, за виключенням дисертації О. Трубенко [17], орієнтовані на виявлення ознак творчої індивідуальності композитора, в той час як зв'язок його духовно-хорової спадщини, в тому числі «*Te Deum "Dettingen"*», з духовно-типологічними та семантичними ознаками християнської культової традиції, в тому числі з поетикою славослів'я, поки що залишається поза увагою дослідників.

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності «*Te Deum "Dettingen"*» Г. Ф. Генделя в руслі християнської славословної традиції. Методологія роботи спирається на інтонаційну концепцію музики в ракурсі інтонаційно-стилістичного, етимологічного аналізу, спадкоємного від Б. Асаф'єва та його послідовників, а також на міждисциплінарний та історико-культурологічний підходи. Останні дозволяють виявити духовно-смыслову та стильову специфіку «*Te Deum "Dettingen"*» Г. Ф. Генделя в контексті не тільки індивідуального авторського стилю, але й еволюційних шляхів духовного хорового мистецтва Європи. Наукова новизна роботи визначена тим, що в ній вперше узагальнена поетика «*Te Deum "Dettingen"*» Г. Ф. Генделя у руслі християнської славословної традиції.

Виклад основного матеріалу. «*Te Deum laudamus*» – «Тебе, Бога, хвалимо»... Цей славословний текст здавна був широко відомий в християнській богослужбовій практиці як Сходу, так і Заходу. Як «Амвросіанський гімн» він згадується ще в IV ст., будучи зв'язаним, згідно з легендою, з ім'ям Амвросія Медіоланського [19]. Даний спів і його текст і нині активно затребувані і в римсько-католицькій службі (Літургія Годин, послідовність урочистої меси), і в Англіканській традиції (гімн «*We praise thee, O God*» ранкової служби), і в Лютеранській церкві. В рамках останньої він і понині відомий в німецькому перекладі М. Лютера («*Herr Gott dich loben wir*»). Російський аналог даного гімну «Тебе Бога хвалимо» включений в богослужбовий устав Тижня Торжества Православ'я, а також складає заключну кульмінаційну частину подячного молебню [див.: 17, 9-10].

Текст даного гімну орієнтований на такі найважливіші поняття християнського віровчення, як «слава», «славослів'я», «хвала», «подяка», «величання», «поклоніння». Кожне з них, маючи самостійний сенс, разом з тим тісно пов'язане між собою єдиним змістом, що одухотворює життєвий шлях людини. Крім цього, всі вони, з одного боку, складають смыслову основу окремих вельми значущих розділів християнського богослужіння, будучи представленими самостійними текстами і богослужбовими співами (*Sanctus*, *Gloria* і ін.). З іншого боку, всі вони об'єднані смисловими показниками християнського славослів'я, найбільш повно узагальненого в текстово-музичному обиході *Te Deum*.

Відзначимо також, що значимість *Te Deum* в християнській богослужбовій традиції визначається не тільки її новозавітними витоками, а й ключовою роллю образу Божої Слави в християнстві в цілому. В даному випадку він може розглядатися і на рівні богословської категорії, і на рівні духовно-морального початку, що є сполучним між Божественним і людським світами. Виявляючи специфіку даного взаємозв'язку, блаженний Феодорит говорить, що «Господь Бог не має потреби у вихваляючих», однак благоговіння і захоплення розумних творінь Божих величчю Його справ не може не виражатися у приношеннях до Бога серцевої хвали і подяки». Розмірковуючи про сутність і значимість Божої Слави в людському духовному бутті, протоієрей Ліверій (Воронов) вказує, що «...прославляння Бога життям, справами становить головне призначення людини як причастника любові Божої» [11].

Відзначимо також, що славослів'я Богів, піднесення Йому хвали протягом всієї християнської історії асоціюється саме з «*оспівуванням*», оскільки «хвала народжується від захоплення і здивування перед Обличчям Божим саме у душі, що розкрилася і охоплена захватом. Вона може виразитися в закличках, вигуках, в радісному славослів'ї <...> Оскільки хвала повинна бути зрозумілою народу, вона легко стає в своєму розвитку *піснею*, *гімном*, найчастіше в супроводі музики і навіть танцю» [18]. Сказане виявляє, таким чином, початкову вокально-співочу природу сфери славослів'я у християнській традиції і, зокрема, текстово-інтонаційну специфіку гімну *Te Deum*, що зберігає актуальність протягом багатьох століть аж до нинішнього часу як у церковно-обиходному варіанті, так і в творчо-композиторському.

Ємність і всеосяжний характер славослів'я у всій різноманітності його проявів в християнському богослов'ї і обрядово-ритуальній практиці визначає множинність його значень. Під «Славою Божою» мається на увазі, перш за все, сам Бог або «форма повної присутності Божества». Саме в цьому значенні використовує дане поняття апостол Павло, коли говорить: «І ми бачили славу Його, як Єдинородного від Отця (Ін. 1: 14). Для Іоанна Богослова істотним в цьому випадку виступає той факт, що Слава Господня є видимою і її можна порівняти з випромінюванням сонця і місяця, але вона перевершує їх (Одкр. 21: 23). Характерно, що етимологія латинського і італійського слова *Gloria* пов'язана саме з «сяйвом» [3]. Даний смисловий аспект виявляється співвіднесеним і з другим значенням «Слави Господньої», орієнтованим на

втілення Божественної абсолютної величі, що виявляється в творіннях Бога. «Вона виявляється в Богоявленнях. Тому в Біблії “слава” часто означає самого Бога в прояві Його могутності і в сяйві святості: “А хмара закрила скинію зібрання, і слава Господня наповнила скинію” (Вих. 40: 34)» [5].

Відзначимо також, що позначена якість стане предметом музично-риторичного відтворення і в типології Gloria, Te Deum та близьких їм як на рівні складової літургійного циклу, так і рівні самостійного композиційного цілого. При цьому образ «Божественної величі» пов'язаний з просторово-динамічною, «вселенською» якістю його подання, орієнтованою на яскраву динаміку, широкий звуковий діапазон тощо.

Нарешті, ще одне смислове значення поняття «Слави Божої» пов'язане з «відображенням Божої величі в справах і об'єктах Його Творіння і Промислу». «Пізнання Божественної слави можливо як через споглядання створеного Богом світу, так і через дії Божественної благодаті. Споглядаючи світ, людина відчуває нескінченну велич Творця, зводить свій розум до Першопричини світобудови, яка перевершує все, що існує <...> Внутрішнє споглядання слави Божої веде людину до уподібнення своєму Творцеві, до набуття Царства Божого в душі, до духовного преображення...» [16].

Про глибоке історико-духовне коріння образів Божественної слави і супутніх їй свідчить також, наприклад, староанглійська релігійна поезія VII-XIX ст., в якій християнські доксології і парафрази Sanctus, Gloria і Te Deum займають досить значне місце. У числі таких виділяється «Гімн Кедмона» (VII ст.), що є гімном-славослів'ям Богові – Творцю світу і Всесвіту:

*«Ныне восславим Небодержца могучего,
Судеб Вершителя замысел мудрый,
Дело преславное, дивно свершенное:
Владетель вечный вначале воздвигнул
Царство небесное, кровлю мира,
Чертог небожителям поставил Зиждитель.
После устроил Владетель Вечный
Мир срединный, крепкозданную землю –
Рода людского Господин всемогущий» [цит. за: 2].*

Як бачимо, текст цього гімну має певні паралелі і з канонічними християнськими гімнами, зокрема, з «моделлю» Te Deum і свідчить тим самим про стійкість цієї традиції в духовній поезії Середньовіччя. Сказане, на наш погляд багато в чому визначає також і популярність гімну Te Deum в духовно-релігійному та державно-політичному житті Англії наступних епох, про що свідчить, наприклад, неодноразове звернення Г. Ф. Генделя до даного жанру.

Таким чином, образ Божественної слави, славослів'я у всій широті його тлумачення, що знаменує духовний зв'язок Бога і людини, а також один з найважливіших шляхів духовного перетворення останнього, виступає в якості суттєвої категорії християнського світосприйняття і духовної свідомості, що знаходить також відображення не тільки в богослужбово-співацькій практиці, але і в дотичній до неї духовній музично-історичній традиції.

Ідея оспівування Бога, «хвали», «подяки» багато в чому обумовлена ієрархією духовного світу, в якому Богу як втіленню «блага» (одне з «Божественних імен») належить найвище місце. У свою чергу, хвала, поклоніння, подяка, звернені до Бога, виступають одними з істотних якостей духовності людини. Розмірковуючи про богословську сутність поняття «слава Божа», С. П. Гурін зазначає наступне: «Прославляючий має потребу в прославленому їм героєві, в його подвигу. Він приймає жертву, користується плодами подвигу, дякує. Той що прославляється, в принципі міг би обійтися без прославляючого, проте їх щось пов'язує, об'єднує якийсь потаємний зв'язок». Розмірковуючи далі про природу співвідношення Божественного і людського начал, цитований автор зазначає, що «в історії людства було багато героїв, але жоден з них не міг зробити такий подвиг, який вплинув би на все людство, на саму людську природу, врятував усіх, відразу та назавжди. Таке можливо тільки для Бога, який створив людину і приніс Себе в жертву за всіх людей. І справжня слава належить саме Богові і тільки Йому. Звідси випливає природний висновок: в межі, в усій повноті відношення “прославляючий – той, кого прославляють” здійснюється саме між людиною і Богом» [4, 100].

Відповідно, хвала, подяка, славослів'я, узагальнені і в богослужбових текстах, і в ритуальних діях, і в творчій християнській паралітургічній практиці (до якої можна віднести і численні зразки Te Deum, в тому числі і в творчості Г.Ф. Генделя), складають одну з вищих форм духовного життя людини, бо «грішнику протистоїть не праведник, а вдячна людина, що славить Господа». Християнин мислиться як «людина хвали і подяки» [1].

Ідея спільності понять «подяки» і «славослів'я» пронизує і лінгвістичний бік духовно-богословської практики. Відповідно до думки Г. А. Козлової, «В Біблії дієслово “дякувати” має єврейське коріння “йдох”, що означає “вихвалити”, “звеличувати”, отже, славослів'я, звеличування і вихвалення Бога має спільне коріння зі словом подяка. Багато святих об'єднували поняття славослів'я і подяки або розглядали славослів'я як вищу ступінь подяки» [7]. Аналогічної роду духовна семантика показова і для слова «слава» («честь», «хвала», «пишність», «розкіш»).

В кінцевому підсумку, як вказувалося раніше, славослів'я, хвала, подяка, поряд з молитвою-проханням, пронизує все християнське богослужіння різних конфесій – на рівні славослів'я (велике і мале в православній традиції), доксології, Gloria, Sanctus, Te Deum та ін. Духовно-смыслова значимість багатьох з них і, перш за все Te Deum, на рівні носія базових ідей християнського світорозуміння зумовлює їх побутування не тільки в якості складових християнської ритуаліки, але і як самостійних авторських вокально-хорових композицій (кантата, ораторія і близькі їм), пов'язаних як з церковним календарем і богослужбовою практикою, так і з істотними державно-політичними і історичними подіями монархічних держав Європи.

Подібного роду паралелізм досить закономірний, оскільки монархічний тип державності в християнській Європі з властивою йому ієрархією, починаючи з часів Середньовіччя, мислився як похідний від духовної ієрархії Небесного світу. Даний тип державності склався в Візантії та мав істотний вплив на європейську культуру і історію як Середньовіччя, так і наступних епох [див. про це більш детально: 13].

Сказане, відповідно, багато в чому визначало сакралізацію фігури монарха (короля, імператора), що сховався на престол в тому числі і за посередництвом церковного обряду; духовну висоту ідеї «служіння Сеньйору»; духовну ритуалізацію придворного життя і, в кінцевому підсумку, різноманітні форми «симфонії» духовної і світської влади як основоположного принципу монархічного (імперського) державного правління.

Закономірним в світлі вищесказаного стає співвіднесення типології християнського славослів'я, узагальненого в Te Deum, не тільки з власне християнською практикою, але і з політичною історією держав, ключовими подіями в житті правлячих династій, їх історичними звершеннями. Te Deum та подібні даному гімну, затребувані і в церковній, і в придворній практиці, фактично виконували функцію сакралізації останньої в «вибудовуванні» паралелей-аналогій між Божественним і земним світами.

Сказане багато в чому обумовлює генезу Te Deum, висхідну до традицій візантійської культури і раннього західного християнства, відомого в сучасній богословській літературі як «давньозахідне православ'я» (рос. «древлезападное православие»). Зв'язок з даною традицією пов'язаний з цілою низкою чинників. Перший з них обумовлений специфікою візантійської духовності та її іконографії. На думку Г. Колпакової, образ Спасителя в системі образів гармонії і слави Небесного Царства «дуже рідко з'являється в типі кенозису – приниженим стражданнями, що характерно для живопису Заходу. У Візантії це майже завжди образ Христа у славі – в типі Пантократора. Втілення другої особи Трійці саме по собі знаменувало примирення Бога з людиною, являло собою образ прославленого, а не занепокоєного творіння. Тема мук Спасителя <...> завжди обертається темою вищого тріумфу» [8, 22].

Другий фактор, який зумовлює зв'язок поезії Te Deum з позначеною традицією, багато в чому обумовлений історією походження самого гімну, сполученого з діяльністю Амвросія Медіоланського (IV ст.), з ім'ям якого пов'язано введення в співочу практику антифону, респонсорія і гімну. Відзначимо, що зазначені якості, інтерпретовані крізь призму західноєвропейської музично-риторичної традиції XVII-XVIII ст., є показовими і для композицій Te Deum Г.Ф. Генделя.

Разом з тим, аналізуючи лінгвістичну та історико-хронікальну інформацію щодо даного гімну, П. Цветков зазначає, що «початкова підстава гімну Te Deum знаходиться в гімнології Сходу <...> Гімн Te Deum laudamus, пройнятий величчю і гідністю, належить, як найбільш ймовірно, до "пісень, засвоєних західними християнами зі Сходу". Ці слова Фортляге <...> суть відгомін думки, що поділяється не малим числом вчених Заходу» [19].

Ще одне свідчення про зв'язок розглянутого гімну та його тексту зі східнохристиянською традицією наводить у своїй дисертації О. Трубенко. Посилаючись на різноманітні історичні та палеографічні джерела, автор констатує, що «перший і найбільш повний запис словесного тексту Te Deum міститься в рукописі ірландсько-кельтського походження у Бангорському антифонарії (близько 690 р.)» [17, 47].

Таким чином, очевидним є східнохристиянське коріння даного піснеспіву і його тексту, пов'язане з періодом раннього Середньовіччя, що нерідко визначається на рівні «давньозахідного православ'я», з яким співвідноситься і медіоланська традиція, і богослужбова практика Кельтської церкви. Зазначена спряженість типології гімну Te Deum з ранньохристиянською практикою багато в чому визначає «вписаність» даного жанру практично в усі конфесійні християнські обрядові традиції наступних епох <...> і представляє великий матеріал для компаративних досліджень» [17, 9].

Показовою в цьому плані виступає і хорова творчість Г. Ф. Генделя, значна частина творчої біографії якого виявилася пов'язаною з Англією, її культурно-історичною та музичною традицією. Одним із «знаків» зв'язку з цим можна вважати його п'ять композицій на тексти Te Deum (в англійській версії). Два найбільших генделівських Te Deum – Утрехтський (1713) і Деттингенський (1743) – присвячені завершенню війни за іспанську спадщину, в яку була втягнута і Англія, і перемозі англійських і союзних австрійських військ над французами під Деттингеном. У Генделя є ще два більш лаконічних і менш відомих твори на цей текст (Te Deum 1714 року на честь королеви Кароліни, і Te Deum 1718 року на честь герцога Чендоского), а також п'ятий Te Deum (1726), який є переробкою твору 1718 року.

Позначений жанр в англійській музично-історичній традиції невіддільний від її культово-релігійної складової. У сприйнятті Г. Ф. Генделя англіканство є державною релігією Англії в граничному значенні цього слова. «Воно реалізує себе в Церкві, на чолі якої не папа, не патріарх, не єпископ, а король або

королева, церкви одного народу, церкви, що усвідомлювалася в ту епоху [XVIII ст.] саме як релігійна спільнота нації. Все це відродило в англійців те внутрішнє релігійне відчуття, яке виявилось подібним до світовідчуття Старого Завіту, відтворило ідею богообраного народу, що протистоїть зовнішнім помилкам “иных языков”. Не дарма в Англії стали виникати цілком легендарні <...> уявлення про те, що англійці <...> це втрачене колись 13-є коліно Ізраїля» [12, 135-136].

Відродження особливого інтересу до старозавітної історії Ізраїлю в Англії, що мало як велике духовне, так і помітне політичне значення, реалізувалося в тому числі і в численних ораторіях Г. Ф. Генделя на біблійні теми і сюжети, а також в духовних композиціях, створених на честь грандіозних історичних і військових перемог Англії в XVIII ст. До їх числа відносимо, наприклад, і генделевський *Te Deum*, створений після перемоги англійців під Деттингеном. Поява патріотичних духовних ораторій Г. Ф. Генделя на сюжети біблійної історії, а також аналогічних їм, була нерозривно пов'язана з цим «англіканським світовідчуттям»: «Ми – новий Ізраїль». Жителі “туманного Альбіону” в значній мірі сприймали сюжети старозавітних ораторій Генделя “на свій рахунок”, хоча Гендель, зрозуміло, осмислював власні творіння куди серйозніше і духовно глибше» [12, 136].

«*Te Deum* “Dettingen”» відноситься до числа зрілих композицій ораторіального типу. Він складається з 13 номерів для змішаного хору, оркестру (з включенням мідних духових та ударних) і соло баса. Домінуючими в даному творі є хорові розділи, які в повній мірі відображають ідею торжества, слави і славослів'я, пов'язані як з історичною перемогою Британії (Деттинген), так і з духовно-релігійною генезою даного жанру.

На думку ряду дослідників творчості Г. Ф. Генделя, істотний вплив на інтонаційну мову даного твору мав *Te Deum* італійського композитора епохи бароко, францисканського ченця Франческо Антоніо Уріо. Вплив його «глюріозного» стилю позначилося і на музичній мові таких ораторій Г. Ф. Генделя, як «Саул» та «Ізраїль в Єгипті» [див. більш детально про це: 20]. Сказане багато в чому визначає специфіку розуміння композиторського авторства в музиці XVIII ст., зверненого до музично-риторичного способу музичного висловлювання як базового «інтонаційного словника» позначеної епохи.

Духовно-сміслові якості розглянутого *Te Deum* обумовлюють апелювання Г. Ф. Генделя до його музично-риторичних складових, серед яких одне з визначальних місць належить семантиці D-dur. Дана «царствена» тональність в епоху бароко символізувала бравурність, героїку, переможну радість, енергію, яскравий колорит, тріумфальність. Її виразність доповнюється частим звертанням композитора до героїчних квартових інтонацій, органічно пов'язаних із тембральною символікою мідних духових інструментів. Домінуючим типом мелодичного розгортання в творі стає юбіляція, в той час як фактура більш тяжіє до хорально-акордового типу або респонсорно-антифонних співставлень хорових мас при очевидному униканні розгорнутих поліфонічних побудов.

Звертає на себе увагу також виділення басового «ухилу» в сольних партіях «*Te Deum* “Dettingen”» Г. Ф. Генделя, в чому також простежується зв'язок твору та музично-інтонаційної мови композитора з віковими традиціями християнського співу, що поєднують Захід і Схід у розумінні низького чоловічого голосу басово-баритональної теситури як втілення «Всесвіту, Бога». Відзначимо, що сказане є показовим не лише для традицій православної церкви, але і для Західної Європи раннього Середньовіччя, зокрема і для давньої англійської традиції. О. М. Камінська-Маркова, посилаючись на дослідження Е. Уілсона-Діксона і Дж. Кервена, в одній зі своїх статей наводить оригінальний опис співу валлійців (жителів провінції Уельс): «Цей валлійський спів пробирає до самих глибин серця <...> Ці валлійські басы змушують вібрувати меблі, подібно педальним клавишам органу» [цит. за: 13, с. 203].

Висновки. Таким чином, хорова творчість Г. Ф. Генделя пов'язана з Англією, її політичною, культурно-історичною та хоровою традицією. Одним із «знаків» даного зв'язку можна вважати його п'ять композицій на тексти *Te Deum* (в англійській версії). Два найбільш масштабних генделевських *Te Deum* – Утрехтський (1713) та Деттингенський (1743) – присвячені завершенню війни за іспанський спадок і перемозі англійських та союзних австрійських військ над французами під Деттингеном. «*Te Deum* “Dettingen”» Г. Ф. Генделя народжений на перетині, з одного боку, арсеналу музичної риторики, пов'язаної з образами слави, хвалення (квартовість, трубні гласи, семантика ре мажору тощо), з іншого – апелювання до фактурно-інтонаційних формул духовно-співацької славословної практики, що генетично сходять до традиції раннього Середньовіччя, зокрема, до амвросіанського співу (антифон, респонсорій, мелізматичний юбіляційний спів тощо).

Література

1. Благодарение и хвала. URL: http://damian.ru/_vstrechi/2017-09-29/d6.htm (дата звернення: 08.11. 2018 р.).
2. Гимн Кэдмона. URL: http://samlib.ru/z/zaslavskij_w_a/anglosaxon.shtml (дата звернення: 19.11. 2018 р.).
3. Глория. URL: <https://ru.wiktionary.org/wiki/Глория> (дата звернення: 12.11.2018 р.).
4. Гурин С. П. О славе Божией // *Труды Саратовской православной духовной семинарии*. 2009. № 3. С. 94-110.
5. Иов (Гумеров). Что такое «слава» в христианском понимании? URL: pravoslavie.ru/7140.html (дата звернення: 08.11. 2018 р.).
6. Кириллина Л. В. Гендель. М.: Молодая гвардия, 2017. 479 с.
7. Козлова Т. А. Славословие как выражение величайшей благодарности // *Актуальные проблемы современности в научном и творческом осмыслении студентов, аспирантов и докторантов*. М.: «Перо», 2017. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28337223> (дата звернення: 18.11. 2018 р.).

8. Колпакова Г. С. Искусство Византии. Ранний и средний периоды. СПб.: Издательская Группа «Азбука-классика», 2010. 528 с.
9. Консон Г. Концепция мировоззрения Г. Ф. Генделя в контексте его ораториального творчества // *Международный отдел. International Division*. 2017. № 1. С. 74-87.
10. Ливанова Т. Н. Бах и Гендель (Проблемы стиля) // *Русская книга о Бахе*. М.: Музыка, 1986. С. 184-204.
11. Ливерий (Воронцов), протоиерей. Догматическое богословие. URL: <https://azbuka.ru/otekhnika/Liverij-Voronov/> (дата звернення: 12.11. 2018 р.).
12. Малков П. Ю. Бах и Гендель: два религиозных мировоззрения в музыке // *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 5: Музыкальное искусство христианского мира*. 2007. № 1 (1). С. 133-139.
13. Муравська О. В. Східнохристиянська парадигма європейської культури і музика XVIII-XX століть. Одеса: Астропринт, 2017. 564 с.
14. Роллан Р. Гендель. М.: Музыка, 1984. 256 с.
15. Рубаха Е. А. Оратория Г. Ф. Генделя «Самсон». Как исполнять музыку Генделя. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2001. 256 с.
16. Слава Божия. URL: <https://azbuka.ru/slava-bozhiya> (дата звернення: 12.11. 2018 р.).
17. Трубенков Е. А. Те Деум: основные жанровые модели: дисс. ... канд. искусствоведения: 17.00.02 / Московская государственная консерватория им. П. И. Чайковского. Москва, 2015. 373 с.
18. Хвала. URL: http://yakov.works/spravki/4_faith_ukaz/22_h_vera/hvala.htm (дата звернення: 08.11. 2018 р.).
19. Цветков П. И. О происхождении гимна Те Деум laudamus (Тебе Бога хвалим). URL: https://azbyka.ru/otekhnika/Petr_Cvetkov/o-proishozhdenii-gimna-te-deum-laudamus-tebe-boga-hvalim/ (дата звернення: 08.11. 2018 р.).
20. Francesco Antonio Urio. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Antonio_Urio (дата звернення: 14. 12. 2018 р.).

References

1. Blagodarenije i khvala (2018). Retrieved from http://damian.ru/_vstrechi/2017-09-29/d6.htm
2. Gimn Kedmona (2018). Retrieved from http://samlib.ru/z/zaslavskij_w_a/anglosaxon.shtml
3. Gloriya (2018). Retrieved from <https://ru.wiktionary.org/wiki/Глория>
4. Gurin, S. P. (2009). About the glory of God. Trudy Saratovskoy pravoslavnoy dukhovnoy seminarii. 3, 94-110 [in Russian].
5. lov (Gumerov) (2018). What is «glory» in the Christian sense? Retrieved from pravoslavie.ru/7140.html
6. Kirillina, L. V. (2017). Handel. Moscow: Molodaya gvardiya [in Russian].
7. Kozlova, T. A. (2017). Praise as an expression of the greatest gratitude. Retrieved from <https://elibrary.ru/item.asp?id=28337223>
8. Kolpakova, G. S. (2010). The art of Byzantium. Early and middle periods. St. Petersburg: Izdatel'skaya Gruppya «Azбука-klassika» [in Russian].
9. Konson, G. (2017). The concept of the worldview of G. F. Handel in the context of his oratorio creativity. Mezhdunarodnyy otdel. International Division. 1, 74-87 [in Russian].
10. Livanova, T. N. (1986). Bach and Handel (Style Problems). Russkaya kniga o Bakhe. Moscow: Muzyka [in Russian].
11. Liverij (Voronov), protoierey (2018). Dogmatic theology. Retrieved from <https://azbuka.ru/otekhnika/Liverij-Voronov/>
12. Malkov, P. YU. (2007). Bach and Handel: two religious worldviews in music. Vestnik Pravoslavnogo Svyato-Tikhonovskogo humanitarnogo universiteta. Seriya 5: Muzykal'noye iskusstvo khristianskogo mira. 1, 133-139 [in Russian].
13. Muravs'ka, O. V. (2017). Schiphristian paradigm of the European culture and music of the XVIII-XX centuries. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].
14. Rollan, R. (1984). Handel. Moscow: Muzyka [in Russian].
15. Rubacha, S. A. (2001). Oratorio G. F. Handel "Samson". How to play the music of Handel. Yekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta [in Russian].
16. Glory of God (2018). Retrieved from <https://azbuka.ru/slava-bozhiya>
17. Trubenok, Ye. A. (2015). Te Deum: main genre models. Candidate's thesis. Moscow: Moskovskaya gosudarstvennaya konservatoriya im. P. I. Chaykovskogo [in Russian].
18. Praise (2018). Retrieved from http://yakov.works/spravki/4_faith_ukaz/22_h_vera/hvala.htm
19. Tsvetkov, P. I. (2018). On the origin of the anthem Te Deum laudamus (we praise God to you). Retrieved from https://azbyka.ru/otekhnika/Petr_Cvetkov/o-proishozhdenii-gimna-te-deum-laudamus-tebe-boga-hvalim/
20. Francesco Antonio Urio (2018). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Antonio_Urio

Стаття надійшла до редакції 19.01.2019 р.